

УДК 025.5:001.891:[001.89:005.71](477)

Л. І. Самчук, наук. співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УСТАНОВ АПН УКРАЇНИ ДЕРЖАВНОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з інформаційного забезпечення наукових досліджень установ АПН України, що є однією з основних функцій Бібліотеки.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційна діяльність, інформаційне забезпечення, структурований бібліографічний список.*

Жодна наукова робота неможлива без використання наукової інформації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення системи інформаційного забезпечення наукових робіт як одного з основних чинників, на яких базується потенціал науки.

В інформаційній діяльності бібліотек варто виділити два аспекти: інформаційне обслуговування індивідуальних і колективних абонентів та інформаційне забезпечення наукових досліджень. У численних публікаціях із питань інформаційної роботи терміни «обслуговування» та «забезпечення» вживаються в різних словосполученнях: «довідково-інформаційне забезпечення», «бібліотечно-бібліографічне обслуговування», «інформаційне забезпечення», «інформаційно-бібліографічне обслуговування» та ін. Інформаційне обслуговування передбачає, що ініціатива йде від спеціаліста й інформаційна система функціонує, як правило, в режимі «запит-відповідь», тобто задовольняє окремі запити, постійні або разові [2, с. 21]. При інформаційному забезпеченні головним об'єктом є конкретні наукові теми, передбачені науковими планами установ і комплексними програмами досліджень. Цей напрям роботи є новою, досконалішою формою інформаційної діяльності, невід'ємною складовою наукової розробки. Інформаційне забезпечення – це процес постійної підтримки наукового

дослідження від зародження наукової ідеї до втілення у практику результатів дослідження.

У бібліотечній справі накопичено великий досвід інформаційної підтримки наукової діяльності. У практику діяльності бібліотек інформаційна робота увійшла в 1966 р. після ухвалення Радою Міністрів СРСР постанови № 916 «Про загальнодержавну систему науково-технічної інформації» [16]. З цього часу у книгозбірнях бібліотечно-бібліографічне обслуговування поєднується з інформаційним. Це нерозривний процес, в якому застосовуються бібліотечні, бібліографічні та інформаційні форми роботи: Дні інформації, Дні спеціаліста, тематичні виставки нових надходжень, інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації, підготовка бібліографічних посібників та ін. Питанню науково-інформаційної діяльності бібліотек присвячено десятки докторських і кандидатських дисертацій, монографії М. С. Каргашова [7], О. П. Коршунова [9], В. В. Серова [20], О. В. Соколова [21] та інших.

Одним із головних завдань Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського є створення системи інформаційного забезпечення освітянської галузі України та, зокрема, наукових досліджень Академії педагогічних наук України. Метою статті є аналіз діяльності Бібліотеки у сфері інформаційно-бібліографічної підтримки наукових досліджень АПН України.

Завдяки тісним зв'язкам з науковцями Академії педагогічних наук України фахівці Бібліотеки узгоджують свою інформаційну роботу з діяльністю її структурних підрозділів. Перед науковцями відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Книгозбірні постала необхідність удосконалення інформаційно-бібліографічної роботи, завдяки чому забезпечення наукових розробок АПН України було б оперативним, повним та кваліфікованим. Науковці дійшли висновку щодо доцільності укладання компактних за обсягом бібліографічних посібників, які отримали найменування «структуровані бібліографічні списки» [17, с. 79]. Оскільки основну роботу щодо збору і систематизації матеріалу виконують бібліографи-укладачі, багато залежить не тільки від їхнього досвіду бібліографічної роботи, але і від набутих знань в окремих галузях педагогічної науки. Як правило, бібліограф-укладач, уважно аналізуючи наукові публікації з теми, самостійно

групує матеріал і вносить необхідні зміни до структури посібника. Проте при створенні бібліографічних посібників, призначених для інформаційного забезпечення наукових робіт учених АПН України, важливим є високий рівень якості цих документів. Один із шляхів досягнення цього – співпраця науковців та бібліографів. Тісне співробітництво з ученими на всіх етапах роботи з підготовки посібників забезпечує кваліфікований підбір літератури, класифікацію документів і визначення термінів відповідно до сучасного стану педагогічної науки, раціональний вибір структури посібника.

Упродовж 2003–2007 рр. колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснював НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України». Метою дослідження була розробка теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного і оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі. У рамках НДР підготовлено такі структуровані бібліографічні списки: «Життєва компетентність особистості», «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти», «Метод проектів у сучасній школі», «Створення концепції профільної школи», «Теорія і практика проектування інноваційних педагогічних систем 12-річної школи», «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» та ін. Слід зауважити, що метою створення зазначених списків була підтримка наукових робіт підрозділів АПН України, спрямованих на вирішення проблем, що постали перед освітянською галуззю України на сучасному етапі.

Так, зміст освіти сьогодні не в повному обсязі відповідає потребам суспільства у кваліфікованих фахівцях, не спрямований на набуття необхідної життєвої компетентності. Ті зміни, які відбувалися в галузі освіти України за останні 10 років, переобтяжили навчальні програми та підручники необов'язковим для загальної середньої освіти матеріалом. Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграції до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття таких базових знань, які забезпечують як потреби суспільства у кваліфікованих кадрах, так і перспективи окремої особистості щодо подальшого професійного вдосконалення і підвищення рівня освіти. Тому у процесі інформаційно-бібліографічного забезпечення наукової роботи лабораторії педа-

гогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України «Життєва компетентність особистості» (наук. кер. – І. Г. Єрмаков, ст. наук. співроб. лаб., канд. іст. наук) велика увага була приділена систематизації матеріалу. Практичним втіленням результатів теоретичного пошуку науковців із вищевказаної теми стало видання посібника «Життєва компетентність особистості: від теорії до практики» [4]. Схема бібліографічного посібника розроблялася спільно з науковим керівником роботи. Список складається з семи розділів, кожний з яких має кілька підрозділів. Хронологічні рамки – 1923–2002 рр. Для прикладу, у розділі «Життєтворча парадигма 12-річної середньої школи» зібрано матеріал про історичний розвиток школи як школи життя, моделі її реформування у різних країнах світу. Наступний розділ – «Феномен компетентності й успіху» – розкриває поняття компетентності та містить документи про життєвий досвід та компетентний життєвий шлях особистості. Типологічну класифікаційну характеристику життєвої і соціальної компетентності надає третій розділ. Проблеми життєвого і професійного самовизначення випускника висвітлено у розділі «Освітні результати. Освітні результати у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці». Заключні розділи охоплюють документи, присвячені використанню перспективних технологій у розвитку життєвої і соціальної компетентності.

У «Національній доктрині розвитку освіти» [15] наголошено, що держава повинна забезпечувати різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання. На рівні старшої школи постала необхідність створити умови для профільного навчання як в загальноосвітніх навчальних закладах, так і на базі професійно-технічних. Ситуація, що склалася останнім часом на ринку праці, потребує нових підходів до організації освіти у старшій школі, нагального її переструктурування, а саме – створення такої профільної школи, яка б відповідала європейським стандартам та задовольняла потреби суснільства.

Колективом науковців Інституту педагогіки АПН України під керівництвом академіка АПН України Н. М. Бібік та члена-кореспондента АПН України М. І. Бурди розроблено «Концепцію профільного навчання в старшій школі» [8], яка є результатом дослідження теоретичних проблем змісту шкільної освіти. У Кон-

цепці розкрито сутність, мету та завдання профільного навчання, обґрунтовано його структуру і форми організації, висвітлено питання здійснення допрофільної підготовки [5, с. 60]. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України «Створення концепції профільної школи» (наук. кер. – Н. М. Бібік, академік-секретар Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України) втілено у структурованому бібліографічному списку «Створення концепції профільної школи». У ньому підібрано і проаналізовано вітчизняний досвід профільного навчання, починаючи від «Уставу гімназій і прогімназій» 1864 р. до часів незалежної України, зарубіжний досвід із заявленої теми, наукові праці видатних педагогів та громадських діячів про політехнічне та трудове навчання і виховання, впровадження профільного навчання на сучасному етапі в Україні, Росії та інших країнах, джерела про систему політехнічного навчання в сільській школі, питання психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників. В 11 розділах зібрано 312 документів. Хронологічними рамками добору матеріалів є період з 1902 по 2003 рік. Даний список став бібліографічною базою для підготовки науково-допоміжного покажчика «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку», який надрукувала газета «Освіта України» як спеціальний випуск [18]. Його отримали понад 150 тис. передплатників.

Суттєвим є доробок науковців АПН України, які досліджували проблеми науково-методичного і дидактичного забезпечення реалізації змісту шкільної і дошкільної освіти. У 2003 р. завершено дослідження, яке передбачало формування змісту початкової освіти у новій 12-річній школі та створення науково-методичного і дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу в цій її ланці [5, с. 61]. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти» (наук. кер. – Н. М. Бібік, академік-секретар Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України) представлено у посібнику, що складається з чотирьох розділів: «Освітня галузь «Мова і література», «Освітня галузь «Математика», «Інтегрований курс

«Основи здоров'я», «Освітня галузь «Людина і світ». У них висвітлюється широкий спектр питань, пов'язаних з історичним розвитком методики викладання різних предметів у початковій школі та досягненнями вітчизняних науковців у даній царині у незалежній Україні. До посібника включено 808 документів, хронологічні рамки – 1931–2003 рр. Матеріали посібника були використані науковцями під час підготовки навчальних програм для 3–4 класів із таких предметів: українська мова, читання, математика, трудове навчання; курсів «Я і Україна» та «Основи здоров'я»; підручників для 3 класу: «Рідна мова», «Українська мова», «Читанка», «Математика», «Трудове навчання», «Основи здоров'я», «Я і Україна». Підготовлено рукописи підручників із цих же предметів для 4 класу. Як складові навчально-методичних комплектів, створено навчальний посібник із позакласного читання (2 клас), робочі зошити з математики і природознавства (3 клас), посібник для тестової перевірки навчальних досягнень учнів з української мови (2–3 класи), методичний посібник «Навчання рідної мови в 3 класі», а також навчальний посібник «Післябукварик» для завершального періоду навчання грамоти першокласників [5, с. 61–62].

Розвиток освіти XXI століття спонукає до запровадження в навчально-виховному процесі інноваційних технологій, сучасних концепцій, програм, методик. Найдоцільнішим з інновацій є метод проектів. Він спрямований на розвиток пізнавальних здібностей школярів, формування вмінь самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем через різноманітні форми діяльності. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України «Метод проектів у сучасній школі» (науковий керівник – І. Г. Єрмаков, канд. іст. наук) здійснювали в 2003 р. наукові співробітники Бібліотеки. Результатом НДР стало видання посібника «Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати» [13], що містить джерельну базу роботи у вигляді бібліографічного списку «Метод проектів у сучасній школі: інформаційний супровід», який налічує 238 позицій. Також лабораторією спільно з Бібліотекою проведено тематичну конференцію на базі Ліцею міжнародних відносин № 51 м. Києва – експериментального майданчика з упровадження методу проектів у навчально-виховний процес з обдарованими дітьми.

У серпні 2007 р. постановою уряду затверджено Державну цільову соціальну програму «Школа майбутнього» на 2007–2010 рр. [3]. Основною метою проекту є удосконалення механізму надання освітніх послуг, випробування інноваційних моделей новітніх навчальних закладів, діяльність яких спрямована на випереджальний розвиток системи освіти. У рамках НДР «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України Бібліотека розпочала роботу з інформаційно-бібліографічного забезпечення роботи «Моделювання і прогнозування «шкіл майбутнього»: історичні уроки».

Отже, на підставі проведеного аналізу діяльності Бібліотеки можна зробити такі висновки: інформаційне забезпечення наукових досліджень є одним із пріоритетних напрямів роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, і надалі ця діяльність буде цілеспрямовано удосконалюватися. У процесі інформаційного забезпечення наукових проектів АПН України підвищився фаховий рівень усіх учасників інформаційної діяльності – як виробників бібліографічної продукції, так і її споживачів; науковцям була надана значна допомога у формуванні джерельної бази, яка сприяла якісному здійсненню їхніх досліджень. Підвищення ролі наукових бібліотек у суспільстві потребує постійного удосконалення їхніх організаційних структур, інформаційного обслуговування, впровадження нових технологій, підвищення професійного рівня працівників, які займаються інформаційною діяльністю. Тільки за такого підходу можливе якісне, оперативне, оптимальне забезпечення інформаційної підтримки науки. Але ефективно використовувати новітні технології може лише добре укомплектований і підготовлений кадровий корпус. Для більш ефективного та поглибленого інформаційно-бібліографічного обслуговування вчених-педагогів необхідно удосконалити структуру ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та збільшити штат бібліографів. Зокрема, у відділі наукової інформаційно-бібліографічної діяльності, який здійснює інформаційне забезпечення наукових тем АПН України, варто створити науково-дослідний сектор.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Березкина, Н.* Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и инновации / Н. Березкина // *Бібл. вісн.* – 2003. – № 6. – С. 47–51.
2. *Данченко, Т. Н.* Информационная деятельность научных библиотек: проблемы и перспективы / Т. Н. Данченко // *Науч. и техн. б-ки.* – 1991. – № 7. – С. 19–25. – Библиогр.: 16 назв.
3. *Державна цільова соціальна програма «Школа майбутнього»* на 2007–2010 роки : затв. постановою Каб. Міністрів України від 30 серп. 2007 р. № 1071 // *Офіц. вісн. України.* – 2007. – № 66. – Ст. 2543.
4. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики* : наук.-метод. посіб. / АПН України, Ін-т педагогіки, Наук.-метод. центр серед. освітн. М-во освіти і науки України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Хорт. іавч.-реабілітац. багатопрофіль. центр ; за наук. ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : ЦентрІон, 2005. – 640 с. – Бібліогр.: с. 607–632.
5. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2003 рік* / АПН України ; упоряд.: О. І. Ляшеико, Т. К. Полоїська. – К. : [б. в.], 2004. – 357 с.
6. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2004 рік* / АПН України ; упоряд. Т. К. Полоїська. – К. : [б. в.], 2005. – 245 с.
7. *Карташов, Н. С.* Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. – Новосибирск : Наука, 1978. – 240 с.
8. *Концепція профільного навчання в старшій школі* : затв. рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.03 № 10/12–2 / АПН України, Ін-т педагогіки ; уклад.: Л. Березівська, Н. Бібік, М. Бурда [та ін.] // *Завуч.* – 2004. – Черв. (№ 16). – С. 3–13. – Спецвипуск ; *Інформ. зб. М-ва освіти і науки України.* – 2003. – № 24. – С. 3–15 ; *Освіта України.* – 2003. – 25 листоп. (№ 88). – С. 4–5.
9. *Коришонов, О. П.* Проблемы общей теории библиографии / О. П. Коришонов. – М. : МГИК, 1978. – 191 с.
10. *Кремень, В. Г.* Передмова / В. Г. Кремень // *Інформаційний довідник* / АПН України. – К., 2002. – С. 3–5.
11. *Кулаковська, Т.* Бібліотечно-інформаційна система НАН України: стан, основні завдання, перспективи : (огляд діяльності у 1999–2003 рр.) / Т. Кулаковська // *Бібл. вісн.* – 2004. – № 1. – С. 2–10.
12. *Лаврик, О. Л.* Информационное обеспечение региональных экологических программ / О. Л. Лаврик // *Библиотековедение.* – 1998. – № 3. – С. 56–60.
13. *Метод проектів*: традиції, перспективи, життєві результати : практико зорієнт. зб. / АПН України, Ін-т педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; ред. рада: С. М. Шевцова (голова), І. Г. Єрмаков

(наук. кер. і ред.), О. А. Федоренко [та ін.]. – К. : [б. в.], 2003. – 504 с. – Бібліогр.: с. 491–500.

14. *Мешалкин, Л. Д.* Информационное сопровождение научного процесса / Л. Д. Мешалкин, А. Г. Захаров, А. П. Дубров // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 11. – С. 4–9. – Библиогр.: 8 назв.

15. *Національна доктрина* розвитку освіти : затв. указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Проф.-техн. освіта. – 2002. – № 3. – С. 2–8.

16. *Об общегосударственной* системе научно-технической информации : постановление Совета Министров СССР от 29 нояб. 1966 г. № 916 // Собр. постановлений правительства СССР – 1966. – № 25. – Ст. 220.

17. *Пономаренко, Л.* Формування системи бібліографічних посібників у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Лариса Пономаренко // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 75–83. – Бібліогр.: 12 назв.

18. *Профільне навчання* в старшій школі: шляхи розвитку : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 1 / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Самчук Л. І., Каневська І. М. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Кизенко В. І. ; наук. ред. Букшина Т. Ф. ; відп. за вип. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Бабич Є. К.] // Освіта України. – 2005. – 6–9 груд. (№ 90/91). – С. 1–63.

19. *Редькина, Н. С.* Научные библиотеки в информационном обеспечении управления наукой / Н. С. Редькина // Библиотекосведение. – 2004. – № 4. – С. 47–52. – Библиогр.: 6 назв.

20. *Серов, В. В.* Совершенствование системы библиотек в развитом социалистическом обществе : вопр. теории и практики / В. В. Серов. – М. : Книга, 1981. – 271 с.

21. *Соколов, А. В.* Автоматизация библиографического поиска / А. В. Соколов. – М. : Наука, 1981. – 167 с.